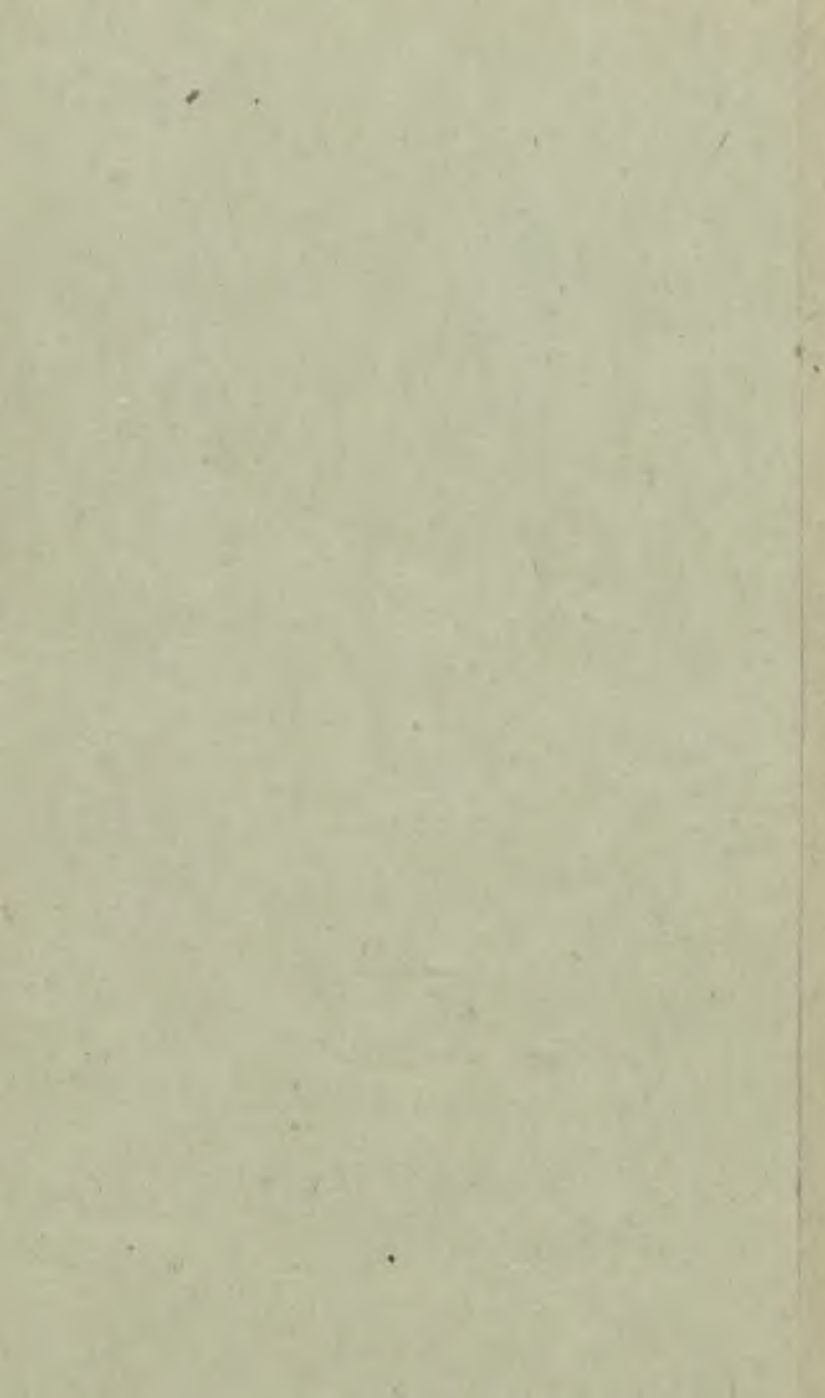

J. J. 951.

JJ
957

Al
744

EMLÉKLAPOK

AZ 1856—1867-ES OSZTÁLYTÁRSÁK SÁROSPATAKI TALÁLKOZÓJÁRÓL.

Összeállította

RADÁCSI GYÖRGY,

sárospataki theol. tanár.

— Külön lenyomat a »Sárospataki Lapok«-ból. —

SÁROSPATAK.

Nyomtatta Steinfeld Béla, az ev. ref. főiskola betűivel.

1892.

57.

J.J. 957.

EMLÉKLAPOK

AZ 1859.—1867-ES OSZTÁLYTÁRSÁK SÁROSPATAKI TALÁLKOZÓJÁRÓL.

*

Összeállította

RADÁCSI GYÖRGY,
sárospataki theol. tanár.

— Külön lenyomat a »Sárospataki Lapok«-ból. —

*

SÁROSPATAK.

Nyomtatta Steinfeld Béla, az ev. ref. főiskola hetűivel.

1892.

AZ 1859—1867-ESEK TALÁLKOZÓJA SÁROSPATAKON.

Nem kellett ahoz írott szerződés, sem szóbeli fogadás; csak egy-két volt pályatárs nemes nyugtalankodása, s csak néhány édes hivogató szó, s azok, a kik 1859-től 1867-ig egyszer vagy másszor, vagy épen nyolc éven át együtt törtek előre a tudás verejtékes útján a sárospataki főiskola gimnáziumában — mint valamely jól szervezett csapat — szeptember hó 24-dikén este már 40-en voltak együtt a régen látott, de soha nem feledett «Alma Mater» falai között; reggelre pedig ez a létszám 45-re emelkedett.

A főiskola kicsinyje-nagyja érdeklődéssel nézett a találkozó elé; mennyivel inkább a szétszóródott pályatársak!

A szombati vonatok hozták a kedves vendégek legnagyobb részét. Mi, a kik — itthon lévén — vártunk reájok, úgy voltunk, a mint a nóta vallja:

«A kapuban úgy elfogott valami,
Azt az érzést ki sem tudom mondani».

Kezünkben a névsor; tudtuk hogy kinek mikor kell érkeznie, s ifjúkori összes emlékeinket összeszedtük, szívünket, eszünket szinte kényszerítettük reá, hogy megalkossuk egy-egy jó barát képét, s mikor a vonat megérkezett, alig ismertünk rá valakire. «Huszonöt év!» Az idő beh eljár!

Őszbe vegyült, tisztos alakok huzódnak le a kocsik lépcsőin, s tétovázó szemekkel tekintenek szét a pályaudvarban összeverődött fekete csoporton, s ők sem ismernek meg senkit . . . De mégis! «Nini, hiszen te ez vagy; te meg az vagy . . . Szervusz! Isten hozott! Csakhogy látlak még egyszer életemben» . . . Egyiket hangja, másikat szemének villanása, mozdulatai árúlják el a többiek előtt, s a kire senki sem tud rávallani, az utóljára is kénytelen maga tenni vallomást ki-léte felől. Kalmár-lelkek ott a röpülni készülő vonaton, még azok is tűnődve nézték e jelenetet, s egy-egy édes felkiáltás, a szíveknek ellenállhatatlan megnyilatkozása, az a meleg testvéri ölelkezés s összegomolyodás, a mit nem lehet parancs-szóra csinálni, — őket is igézet alatt tartotta egy futó pillantásig. A háttérbeli diákság pedig úgy érezte, mintha keblében nagyobb melegség támadna — a látottak hatása alatt — a főiskola iránt, s álmodozni kezdett 25 év múlva bekövetkezendő eseményekről.

A legmeghatóbb jelenetek a délutáni vonatoknál folytak le. A már itt levők a 3 $\frac{1}{2}$ órakor érkezettekkel együtt bevárták a S.-A.-Ujhely felől jövő gyorsvonatot, s az ez által hozottakkal testvéresülve indultak a város, illetőleg a főiskola felé, csoportosan, «per pedes apostolorum». Kocsin csak az ment, a ki a feleségét is bizonyosságul hozta önmaga mellett.

Az indóház és a főiskola közt pár percet igénylő kellemes út vonúl, az u. n. *kollegium-kert* fáktól árnyalt s kitűnő karban levő *sugár-útja*; közel az indóházhoz egy rozszant csárda-féle nyujtózkodik. Idő kellett ahoz, míg e csárda mellett s azon a párját ritkító szép úton ez az érdekes csapat átvonúlhatott. Hogy is ne! Hiszen itt minden talpalatnyi földből emlékek sarjadnak a volt diák előtt. A Csárda gazdája?; .. Hát ki mehetne

el a régi diákcsinyek türelmes céltáblája — a hirhedt „K . . . Kofa“ — mellett, hogy ezer bohóság ne jusson eszébe? »Emlékeztek-e erre, arra; tudjátok-e, hogy mi-képen ostromoltuk a háza tetejét, hogyan maradtunk adóssai ezért . . . amazért . . . ?!« Ki ne emlékezett volna? »Hát ez az új kert! Nini, beh szép, beh felséges, hiszen mi itt még krumplit kértünk kölcsön — a földtől; amott meg szalmakalapot kötöttünk az éredő gabona szárák-ból s correpetaltunk a búza-kalászok között . . . Hát ez itt ni! Itt volt a játék-tér; itt ütöttük a labdát, a csür-köt; itt gyömörtük egymást a pázsitra Milyen más itt minden!« Aztán ráfordul a szó a leghíresebb labdázókra, a legerősebb pajtásokra, a hamisakra, a sze-lidekre s kiderül, hogy ez sincs, az sincs; ezt is, azt is elseperte közülünk az élet vihara s egy-egy pillanatra elnémül a zaj a találkozó ajkán s egy-egy forró sohaj-tással áldoznak az elköltözöttek emlékének . . .

Majd ott állt a csapat a régi „*pletyka-domb*“ helyén, előtte az »Alma Mater« a maga 25 év előtti valóságá-ban. „*Az Isten áldja meg!*“ — hangzott a keblek mélyéről feltörő üdvözlés s a hű fiak oda tapadtak szemeikkel azokhoz a barnult falakhoz s míg lelkükön ezer édes emlék virága fakadoz: valami újra és újra csak ezt zengi belülről: „*Az Isten áldja meg!*“ A néma falak helyett a körülünk szemlélődő mai ifjúság sugárzó arca hangosan kiáltotta az érkezőknek: „*Isten hozott.*“ !

Nehány, soha el nem feledhető pillanat után, be-vonult a csapat a főiskola udvarába. . . . A mint az u. n. „*nagy portán*“ áthaladt, egyszerre felhangzott a csodál-kozás zaja. »Ah! Hiszen ez új világ! Hol a csengetyű, a phisika-terem, a »kongó«, a kis porta, a paradicsom-sor« stb. stb. Aztán újra ömlött az emlékezés árja. Min-den hely visszanyerte régi alakját. Ez itt volt, az meg

amott. S nemcsak a helyek, hanem a helyhez kötött személyek is mind élőkké váltak a képzelet teremtő ereje által. Itt drukkoltunk a „*görög*“-nek. . . . Juj! Az a sok második aorisztus. . . . Tudnál-e még vagy egyet a rendhagyók közül? . . . Ott csengett a Zsindely átható hangja . . . Emlékszel-e a kis ceruzájára? . . . Amott volt az első, a második stb. osztály tanterme; ott tartottuk ni az emeleten az introitusokat; ott volt a tanácsterem, a fő- és algondnoki szoba. Ó azok az irgalmas jó censorok! Erre, itt cammogott fel *Szálka* a szabadulást hirdető csengetyűhöz. . . . Amott volt a veres kapu, azon túl az *Aron boltja* . . . odább a „*Fehérló*“ korcsma . . . erréb a *Jónás* csizmadia viskója, a *Szabó Gáborné* asszonyom rozzant épsége . . . még a nyoma sincs ennek a sok furcsa alkotmánynak. Hát a »Pátri«-köze, a »kutya-szorító«?! Abból sincs már semmi.

És emlékeztek és beszéltek volna még sokáig, de hangzott a vezényszó s a «napi rend» meghallgatása után kiki szállására vonult. Egy jó része a seregnek a főiskolai igazgató-tanács épületében telepedett le s ezek képezték a csapat zömét s itt volt a találkozás központja.

Rövid pihenés és rendezkedés után sietett mindenki az utcára, hogy a várost s a helybeli bajtársakat láthassa s ifjúságának emlékein merenghessen. Szinte hangos lett tőlük a város; a járó-keelők álmétkodva néztek a tisztes csapatot s kíváncsian kérdezősködtek utánok, a kiket fel-fel törő jó kedvük után lakadalmi vendégeknek voltak hajlandók elkeresztelni. Azt, hogy diákok volnának, nem akarták megérteni; pedig azok voltak, egészen megifjodva a gyermek és ifjú-korukról regélő ház-sorok között.

Barna este volt már, mikor a pályatársak újra mind összegyülekeztek a főiskola falai között, hogy az u. n. *ismerkedési estélyen* még jobban összelepedjenek s magukat kedvökre kibeszélhessék. Jó vacsorában nem volt hiány; de a mi fűszerét adta az estélynek, az megint csak az emlékezés volt. Bizalmas együttlét, baráti kör volt ez, a hiúságnak, tettetésnek látszata nélkül. Igazi testvéri szövetség a szívbe írott törvény alapján.

Még alig voltunk túl az első fogáson s valakit a lélek szóra kényszerít, hogy éltesen egyet a pataki bajtársak közül, a kinek — szerinte — ez összejövételben legfőbb része van. Aztán az a bizonyos valaki beszélni kezd egy álomról, egy álomban látott nagy mezőről, a mezőn elszórva lévő s holt-eleveneknek tetsző tagokról, a melyek a léleknek egyetlen szavára — mint az Ezékiel álmodta csontok — megmozdultak, élökké lettek és felállottak és jöttek, mint egy hadsereg, hogy tanúbizonyságot tegyenek. . . . Aztán boldognak vallotta magát, hogy álma teljesült s a főiskolát, hogy ilyen hű bizonyágtevői vannak, mint az 1859—67-esek. És a szívek megteltek lelkesült érzésekkel s a hideg falak, ha beszélni tudtak volna, bizonyosan azt rebegik vala az írás szavaival: »Ezek az én szerelmes fiaim, kikben nékem gyönyörűségem vagyon.«

A késői vonatok új vendégeket hoztak, a kiket kitörő lelkesedés fogadott és sajnálkoztunk azok felett, a kiket végzetük a találkozás élvezetétől eltiltott. Az ifjúkor minden nevezetesebb bohósága tolmácsokra talált; a keserűt az édessel összekevertük, s édessé vált még a legkeserűbb is. Egyik pályatárs az ő felejthetetlen gömöri tájkiejtésével épen nagy komolyan jelenti, s valóságos bocsánat-kérések között rebegi, hogy az ünnepi szónokot, a ki vele indult útnak, útközben betegség

verte le, s bár a lelke vonja-készti, nem jöhet és nem jöhet. Alighogy felhangzott a csodálkozás és sajnálkozás zaja, hire jön az elparentalt alak megérkezésének és lón kacagás, öröm. A lélek, a mely vontakészttette, erősebb volt, semhogy megtörhette volna szárnyait a test.

Mikor csordúltig volt már az öröm pohara, feláll Göncz lelkipásztora, s áradozó szívünk húrjain játszani kezd egy már régen elveszettnek hitt pályatársunk sorsának enyhítése végett. 32 frt 21 kr volt a rögtönös felelet, a mely összegből Korlát lelkipásztora fogja az egykori szorgalmas, de elborult lelkű pályatárs sorsát enyhítgetni.

Éjfél közelgett már, mikor a szóbeli emlékezés dalba olvadt át, s a hangulat még ekkor is annyira méltóságos volt, az «Alma Mater» falai annyira imponáltak, hogy a magunk himnuszának és az ifjúkorunkbeli rendkívül kedvelt lengyel himnusznak elzengése után, senki sem mutatott vágyat valamely csapongó természetű dalra rágyújtani. A masnapi program végleges megállapítása után — egy szép este rajzó emlékeivel gazdagon — szívcsen szorítottak jobbot az u. n. „huszonötösök“ a nyugodalmas éjszakára, s a reggeli találkozóra.

* * *

A vasárnapi első teendő a közös lefényképeztetés volt. Kemény, újhelyi fényképész jött át az ünneplő sereg mostani képét megörökíteni, s a találkozás emlékeinek mintegy szilárd központot teremteni. Szép, verőfényes reggel mosolygott a vén collegiumra, a melynek „*pletyka dombján*“ vagy „*sóhajok hídján*“ 8 órakor már nemcsak az esteli ismerősök voltak együtt, hanem új barátok is mutatkoztak. A collegiumi ifjúság rendszerint, tehát most is a háttért képezte. A collegium felső

szárnyának a kimagasló közép-részszel való érintkezésénél helyezkedett el a most már 44 tagú csapat, a mely még életben levő volt gimnáziumi tanáraival együtt óhajtotta magát lefényképeztetni, s az érkező tanárokat — *Orbán Józsefet, Soltész Ferencet és Tarnóczy Tivaddart* — igazi bensőséges éljenekkel üdvözölte. Míg az elhelyezkedés tartott, a főiskola imatermének ablakaira nemzeti lobogókat tűzetett ki az előljáróság, jelezni kívánván ilyenmódon is, hogy az öreg collegiumnak érző szíve van, s hű fiait szeretettel fogadja falai közé.

Fényképezés után gyorsan szedelőzködött a sereg és hozzá fogott a hála-tartozás lerovásához, úgy, a mint a programm és a lélek parancsolta.

Elsőbben a főiskola közigazgatóját, *Mitrovics Gyula* theol. tanárt kereste fel az igazgatói hivatalban, ki már — a mult évi emlékek hatása alatt is — ihletetten várt az érkezőkre. A hivatalos szoba szinte sötét lett a »25-ösök«-től s valami édes terhe volt a levegőnek, a mint az »Alma Mater« képviselőjével szemben a csapat-elhelyezkedett s valami boldogító szorongás kezdett mutatkozni az ábrázatokon. A szónok *Fekete Márton* volt, a Kőrös-Tisza-marosközi ármentesítő-társulat főigazgatója. Olyan hangon, a mely csak keveseknek adatott, s annyi bensőséggel s olyan találóan fejezte ki pályatársainak érzelmeit s hódolatát, hogy szinte kedvünk lett volna leborúlni az »Alma Mater« szent oltára előtt és esküt tenni az iránta való örök hűségre. «A barátság hozott bennünket, de a hála és kegyelet is, s még inkább, mint a barátság». Érezzük, mint férfiak is, hogy adósai vagyunk a főiskolának, s azok is kívánunk maradni... Fel tudjuk fogni ma már, a mit régebben csak sejtettünk, az intézet felséges hivatását, s nem mint tékozló fiúk jöttünk az édes anyához, hanem mint a kik

tisztes állásra tettünk szert a társadalomban, tehát eléggé jó bizonyosságok lehetünk a sárospataki főiskola mellett, s ennek netalán ellenségeivel szemben. — Ez volt szép beszédének alaprajza, melynek végén melegen kérte a közigazgatót, hogy hálánk s tiszteletünk állandósága felől legyen kegyes az egész tanári kart biztosítani.

Az őszinte »éljen«-ek után mély megilletődés hangján kezdett szólani a főiskola közigazgatója. Érezte, a mint ő szokott érezni, a hódolatnak egész jelentőségét s az édes anya helyzetében úgy szólott, mint egy övére büszke s övéiben boldog édes anya. Köszönte, hogy ezt a jó napot szereztük az »Alma Mater«-nek, a melynek a szerető szívekre mindenkor szüksége van. Tökének tekintette a szívbeli hódolatot, a melynek hosszú kamatozása lesz; jutalomnak a tanári karra, a mely mindenkor önérzettel hivatkozhatik a szívek illetén megnyiladozására s midőn örömmel tesz ígéretet a felől, hogy ezt a napot készséggel jegyzi be a főiskola örömapjai közé, egyuttal érzékeny szavakban ajánlotta a százados intézetet a hálás fiak további jóindulatába. A kik tanúi voltak az édes anya és a szerető gyermekek emez ölekezésének, azok ezt a jelenetet nem fogják soha elfelejteni. Kár minden szóért, a mi itt jegyzetlenül hangzott el, de nem nyomtalanul, mert a szemekből alapergő könnyek némán is beszéltek arról, hogy itt minden elejtett mag termékeny földbe hullt.

A kitűnő nyitány után s annak emlékeivel vonúlt aztán a csapat az u. n. „fellegvár“ felé a *Tarnóczy Tivadar* lakására, hol *Szabó Albert* pénzügyi igazgató, beregszászi lakos üdvözölte a mi egykori ifjú, lelkes tanárunkat, a történelem és irodalom tanárát s köszönte meg neki az osztályunk irányában régenten tanusított buzgóságot s jóakaratot. Beszédének hatása ott ült az

arcokon s az alól, magának az üdvözölt férfiúnak is nehéz volt kibontakoznia. Azokat az érzéseket fejtegette meghatóan, a melyeket benne ez a tisztelgő látogatás kelt, a melyet tanári küzdelmeinek egyik legfőbb jutalmául tekint.

A harangszó áthallatszott a toronyból s a csapat érezni kezdte, hogy ideje gyorsan repül s programja még nagy követeléseket szab eléje. Érzékeny búcsúvétel után gyors léptekben nyomult aztán a *Soltész Ferenc* nyugalmazott tanár házához, hogy tanítványi hálájának s elismerésének az előtt a férfiú előtt is kifejezést adjon, a kit, mint a hivatali hűség és pontosság mintaképet tanult becsülni az iskolai élet kötelékei között. *Teresztényi Dániel* n.-szöllősi albíró volt az osztálytársak érzelmeinek tolmácsa, a ki Horatiust, Ovidiust és Homért is segítségül tudta hívni, hogy a classicus írók magyarázójának reánk való hatását méltóképen jellemezze. Az időhöz mért rövid, de szíves válasz és köszönet után *Orbán József* szintén nyugalmazott tanár házához vándoroltunk, neki is elmondandók, hogy édesen gondolkunk vissza arra az időre, melyben, — mint negyedik gimnáziumi osztályú tanulók — éreztük az ő bölcs szigorát magunk felett, a mely elhatározó volt az osztály szellemi emelkedésére. *Gyarmathy Sámuel* bodzás-ujlaki lelkész font itt koszorút a volt tanár halántékaira s szívből szólván, szívhez szólott. Elmondta, hogy mint világított előttünk az Isten lelkének ama fényével, a mely a történelem igazságaiból sugárzik az emberiség utjaira s mint szeretettette meg velünk a szónoki szépet stb. És az üdvözölt felelt aztán mint volt tanár s majd mint egy próféta, a ki ismervén a jelent, olvas a jövőben s a hazai felekezetek mai viszonyát élénk színekkel festve, élénk rajzolta a reánk váró feladatokat s reánk

hárította — mint javakorbeli férfiakra — a felelősséget a prot. egyház jövődöbeli sorsáért, ha résen nem leszünk, ha őrt nem állunk s ha ellenségeinkkel szemben gyáváknek, vagy erőtleneknek bizonyúlnánk. E lélek-rázó beszéd hatása alatt fájó érzésekkel búcsúztunk el a fiatal lelkű aggastyántól, a ki még ma is sokakat megszégyenít a maga protestantizmusával s a történelem tanúságaiból elvont irányelveivel.

A városi templom tornyában elhangzott már a harmadik harangszó is s a hívek ajkán zendült már a zsolozsma is, a mikor mi megteljesedett lélekkel bejuthattunk a szent hajlék ívei alá s a számunkra fentartott helyeken megallhattunk a szentek gyülekezetében. Mily jól esett itt beolvadnunk a hívek énekébe! Az öröm átjárta bensőnket attól az édes tudattól, hogy az Isten kegyelme megláttatta velünk s közúlünk főleg a távol lakókkal ifjúkorunknak ezt a kegyeletes emlékü helyét is s szinte éreztük az ihletett dalnokkal: mint újulunk meg az orcánkon csorduló könnyektől, mint a harmat-öntözte plánta.

Jól esett tudnunk, hogy az orgona is egyiknek enged itt közúlünk »a 25-ösök« közúl, *Laky Józsefnek*, az ungvári ref. tanítónak, kinek szép bariton hangján még a 130-ik dicséret hála-illata is biztosabban tört fel ég felé a mennyei atya zsámolyához. A gyülekezeti éneket a vegyes karnak *Hodossy Béla* ének- és zenetanár által vezényelt műéneke követte. Minden dicséret érte a karnak és vezérének. Hatása meglátszott az egész gyülekezeten, meg különösen a »25-ösök« megilletődésén s titkolhatatlan könnyeiken. A régi karnak hírneves tagjai alig tudtak betelni a felséges harmoniával. Ennek a szív mozdulásit szabadon hajtogató éneknek utolsó hangjai-közben vonult fel a kathedrába *Ruszkay Gyula*, jánosii

lelkész, egyik kitűnő tagja az ünneplő kis csapatnak és noha gyöngéledő állapotban, de ihletett lélekkel imádkozott egy szépségekben gazdag imádságot s utána a roppant gyülekezet mély figyelme mellett vette fel a leleményesen választott alkalmi szöveget az Apostolok Cselekedeteiből.

A szép és tanulságos beszéd a maga teljességében így hangzik:

* * *

Apostoli cselekedetek: I. 8. »Lésztek nékem tanúim Jeruzsálemben és egész Judeában, Samáriában és a földnek mind vég-ő határáig.«

„Idegen és jövevény vagyok közöttetek!“ A sírhe-lyet kereső Ábrahámnak eme szavaival lépek elétek s velem együtt ez a kis sereg, mely az ifjak számára fen-tartott helyeken feledni látszik előrehaladt korát, s a mai napon ifjú kíván lenni ismét.

De idegenek vagyunk-e tehát? Nem, keresztyén hallgatók. Hiszen mi nem először vagyunk e szent fa-lak között; vallásos buzgóságunk szárnyait nem ma pró-bálgatjuk először itt, — és mégis, a hosszas távollét után, némileg idegenekül érezzük magunkat közöttetek, s ti is idegenekül tekinthettek bennünket, és *méltó joggal*, hiszen azóta már új nemzedék állott itt elő, s a kik még ránk ismernének, azoknak nagy része a sírokban pihen. Igen, tisztelt közönség, sietünk kijelenteni, hogy mi még tegnap jártunk itt; csak hogy a mi tegnapunk és a ma között egy negyedszázad fekszik. Kis idő az örökkévaló-ságban, de nagy idő az emberek kis világában. Hogy milyen nagy idő, láthatjátok rajtunk, kik az ifjúkor acél-rugékonyságát vittük el innen, s íme a férfikor ezüstjét hoztuk ide hajunknak szálain; a jó kedély gyöngyöző

nectárjával távoztunk el, s íme egy némelyen a gondok és búsulás poharával tértünk vissza.

Hogy miért jöttünk vissza, az ne ejtsen aggodalomba benneteket. Nem az idő kerekét jöttünk visszafelé fordítani, nem is állandó szállást, vagy temetkezésre való helyet kérünk tőletek, mint a feleségét sirató Ábrahám; csak ideiglenes pihenő helyet kérünk, csak a végett zörgetünk szívetek ajtaján, hogy egy rövid napig túrjetekek meg bennünket magatok között... Oh mert szent és kegyeletes dolgok azok, a mikért ismét itt vagyunk. Eljöttünk még egyszer, s némelyikünk talán utóljára, felkeresni azt a kertet, a mely egykor a miénk is volt, nekünk is termett virágokat, — az ifjúság kertjét. Eljöttünk, hogy felkeressük e város és vidéke kedves pontjait, s emlékezetünk szövétnekével újból bevilágítsuk őket. Eljöttünk, hogy láthassuk még egyszer a mi tanító mestereink, a tisztos Gamalielek ama leolvadt csoportját, a melynek lábainál tanultuk az égi és a földi bölcseséget. Eljöttünk, hogy láthassunk téged is tisztelt közönség, s hálaimánkat egyesíthessük a tiéddele e szent hajlék méltóságos arányú falai között...

De mindenek felett hozzád jöttünk, tisztos jó anyánk — protestáns egyházunk díszé — sárospataki főiskola, melynek homlokán századokra nyúló magas kor barázdái látszanak, a ki nem fáradva el a nevelésben, minden évben újabb erővel frissítéd fel a haza, egyház, társadalom szellemi munkásainak seregét, a ki minket is előkészítettél az élet nagy harcára, kezünkbe adva a kenyérnek botját, használhatóvá téve talentumainkat. Légy üdvözölve általunk a hosszas távollét után némaságodban is beszédes öreg, a ki nem szól, mikor ide jövünk, nem szól mikor eltávoztunk, és mégis megsiratunk, mikor itt hagyunk, s örömkönyvek között borúlunk ke-

beledre, mikor megjövünk, mert nekünk úgy tetszik, mintha szíved volna, mintha beszélni tudnál hozzánk.

Huszonöt év előtt is, hogy itt állottunk átszelleműlten a középiskolai tanfolyam olajfák hegyén, az érettségi vizsga magaslatán, akkor sem bocsátott el anyai intés nélkül, hanem kezünkbe adva a különböző életpályákra jogosító bizonyosság-levelünket, — azt a figyelmeztetést kötötte szívünkre, a mit Jézus az olajfák hegyén tanítványainak mondott: *lesztek nekem tanüim Jeruzsálemben, Júdeában, Samariában és a földnek mind végső határáig.* Azóta ez az intés folyvást itt visszhangzott szívünkben, emlékeztetőleg, serkentőleg, sőt ennek hatása alatt jöttünk elő most is Jeruzsálemből, Judeából, Samariából és a magyar földnek mindvégső határaitól, a hivatások különböző mezejéről, hogy mintegy számot adjunk a talentumainkkal való sáfárkodásról, de mindenek felett azért, hogy *tanúságot tegyünk a magunk és kortársaink nevében a sárospataki főiskolának növendékei iránti anyai hűségéről.*

De hát méltán kérhetitek már, hogy *miben áll a sárospataki főiskolának hozzánk való anyai hűsége?*

Abban, hogy ez a prot. egyház szolgálatában álló, első rangú tanintézet megadta nekünk mindazt, a mire az egyház minden tagjának és a haza minden gyermekének szüksége van:

- I. *az ő bölcs szigorában*, melylyel bennünket kötelességérző munkásokká,
- II. *hazafias szellemében*, melylyel bennünket jó honpolgárokká,
- III. *vallásos jellemében*, melylyel bennünket boldog emberekké nevelt.

* * *

A munka verejtéke egyetemes öröksége az emberiségnek, a melyből mindenkinek ki kell venni a maga

osztályrészét, a ki csak ép testtel-lélekkel jár-kél Isten országában. Ez a mi protestáns egyházunk követelése. Az egyenlőség nagy elvének térfoglalása kezdi mindjobban gyériteni azok számát, a kik henye tespedésben élve át az életet, alkalmat szolgáltatnak egy francia írónak ama metsző gúnyra: *fáradtságot vett magának, hogy szülessék*. Az élet munkamezővé lett mindenkire nézve, hol az a valódi nemes, a ki saját érdemeivel, tetterejével tud magának a világban tisztességes helyet biztosítani, közjóra világítva, közhasznúságra törekedve, — míg ellenben szánalomra méltó ember az, a ki semmi dolgot nem talál magának itt e földön.

És ha már minden ajtóra a munka van legfőbb életelv gyanánt feljegyezve, mennyivel méltóbb joggal írhatjuk ezt a tudomány ajtajára, a mikor kétségtelenül áll mindnyájunk előtt, hogy a tudás azért képezi az emberi társadalom legdrágább kincsét, mert legtöbbet kell fáradni érte. Igen, ezen a téren a gyűjtés az élet korreggelén kezdődik s tart a késő alkonyig, s még sem mondhatja el csak egy is közülünk: *én már elértem a célt, én már bevégeztem vagyok*; aztán itt nincs apai örökség, itt mindenki saját erejére, szorgalmára van utalva, s csak annyi az övé, mennyit ez úton a magáévá tehet, és mindenek felett az a fő dolog, hogy itt a hivatás igazi betöltése az egész ember lelki, szellemi tehetségét igénybe veszi... És ha már a tudomány kincsei csak fáradságos úton szerezhetők meg, a protestáns egyház szolgálatában álló bármely tudományos intézetnek is az a legelső feladata, hogy ezt a tudatot mindjobban élővé tegye tanítványai szívében, vagyis, hogy tolja más térre azokat, a kik nem a tudományos pályára valók, azokban pedig, a kik bevállottak, ébreszsze fel minden hatalmában levő eszközzel a tudomány-szomjat, munka-

kedvet, s aztán a kitartást, a kötelességérzetet, azt a tudományszomjat, a mely saját szakmájában szakadatlanul keres, kutat, s ha megtalálta azt, a mit keresett, akkor ismét újat keres; ébreszsze fel azt az önállóságot és kitartást, a mely nem a mások kegyével, hanem a saját erejével, nem könnyű szerrel, hanem kitartó munkával igyekszik előre törni, s a melyben minden siker, a melyet elért, minden akadály, a melyre bukkant, csak fokozza a tetterőt, a nemes önbecsérzetet.

Ugy vagyok meggyőződve, hogy e nehéz feladat megoldásához nem lehet olyan kesztyűs kézzel nyúlni, mint a hogy ezt a mai elvéknyitott, túlfinomított neveléstani elvek kívánják. A munkakedv és kötelességérzet felébresztéséhez, a lelkiismeretes és szakértő tanításon kívül, mindenek felett az kívántatik, hogy a növendék mindig ott érezze háta megett azt a *böles szigort*, a mely ellenőriz, számot kér, igazságot szolgáltat, s élő tiltakozás gyanánt áll a lomhaság elé. És erre annyival nagyobb szükség van, mert az emberiség kevés százaléka hozza magával a kötelességérzetet a világra, nálunk magyaroknál pedig ezt a kevés százalékot is apasztja ősi természetünkből folyó kényelem-szeretetünk. És mert így vagyok meggyőződve, nem pirúlok kimondani, hogy az *egyetemi korlátlan tanszabadságnak* nem tudok barátja lenni, nem pedig azért, mert egy 18 éves fiatal emberre nézve az érettségi bizonylat még nem elegendő biztosíték az egyetemi tanfolyam szabadabb levegőjének nap-szúrása ellen, mert kelet népe vagyunk. Félek attól, hogy az egyetemi színvonal, — a szigorúságtól való légmentes elzárkozás, mindjobban szaporítja azok számát, a kik a tudomány poharából csak szürcsölgetnek, de nem fürödnek meg teljes erővel annak frissítő habjaiban; szaporodni fognak a felületes, de képzettségökre büszke

emberek, kik mindenről teljes bevégzettséggel tudnak beszélni, az igazi nagyságokat kegyelet és szerénység nélkül rántják alá magokhoz, s nagyzási hóbortjukban képességet éreznek magukban arra, hogy sarkaiból forgassák ki a világot s új irányt adjanak a századoknak.

Ha végig tekintek iskolai pályámon, büszkén tehetek tanúságot arról, hogy a mi anyaiskolánk ilyen szellemi ledérségre nem nyújtott tápot. Ez a világ zajától, szemfényvesztésétől távol eső, csendes múzsa-fészek már helyi fekvésénél fogva is csak szerény, de becsületes munkásokat adhat a társadalomnak. És ebben a múzsa-fészekben tudományos bűvárlatban, komoly gyakorlati munkásságban megőszült tanerők vezettek bennünket, kik már csak azzal is fokozták bennünk a munkakedvet, tudomány-szomjat és kötelességérzetet, hogy a magok készítette tankönyvek által csepegtették lelkeinkbe az ismereteket, de fokozták mindenkifelett lelkiismeretes szorgalmukkal, s azzal a bölcs szigorral, mely nem virág-házi növényekként bánt velünk, hanem atya volt, a mikor lehetett, bíró, ha kellett.

Legyen áldott az az atyai, legyen áldott az a bírói kéz, hiszen annak köszönhetjük azt a kitartó szorgalmat, melylyel végig haladtunk iskolai pályánkon, verejtékkel érdemelve ki minden lépést, melyet előre tettünk, minden jó osztályzatot, melylyel szülőinket megörvendeztettük. Ez a bölcs szigor ölte meg bennünk a hivalkodásra való hajlamot s lett erkölcsi fegyelemmé egész életünkre nézve. Ennek köszönhetjük, hogy ma már az élet sokoldalú foglalkozásaiban talán haszonnal értékesíthetjük itt szerzett lelki kincseinket, s *nem szidalmaztatik a mi szolgálatunk.*

II.

A haza szolgálatában állunk mindnyájan, bármily munkatért foglaljunk is el, ez a mi protestáns egyházunk elve. Igaza van a legnagyobb magyarnak, midőn mondja: „a munkásságnak legnagyobb rügója a hazaszeretet; a közgyarapodás, a nemzeti súly, s a honpolgárok tiszta erkölcsse hazaszeretetből fakad.“ És épenazért minden jól iskolázott léleknek azzal a tudattal kell elfoglalnia helyét, hogy verejtséke a haza földjét teszi termékenyebbé; az igazság, a melynek diadaláért küzd, annak a nemzetnek válik javára, a melynek ő nyelvét, reményét, jogait, boldogulását köszönheti.

Nagy szükség van tehát arra, hogy már kora ifjúságunkban, az iskola falai között vérünkbe menjen az a tudat, hogy mi a nemzet munkásai leszünk, hogy folyvást ott csengjen fülünkbe a költő intése: „a haza minden előtt“ — „hass, alkoss, gyarapíts, s a haza fényre derül.“ Nagy szükség van arra, hogy az ifjúság nevelését az a hazafias szellem lengje át, a mely a magyar nemzetnek sajátos erénye volt mindig, s a mely ezt egy évezred viharai között képes volt mindez ideig fentartani.

Hogy a mi anyaiskolánk eleget tett-e ennek a prot. egyház szelleméből folyó feladatnak, az talán még bizonyításra sem szorúl. Hiszen ezen a helyen még akarva sem lehetne nemzetellenes szellemben nevelni.

Ez a hely, mely az ősmagyarok bejövetelének útvonalába esve, a honfoglalás legelső áldomás-poharának csengését hallotta; ez a megye, mely a 17. század vallási és alkotmányos küzdelmeinek, a kurucháborúknak gyűlhelye és kiindulási pontja volt, múltjához hűtelen nem lehet soha. És ha az itt átvonult ősmagyarok lábnyomát rég eltemette is már a századok fuvalma; ha rég elnémult is már a szabadságharcok zaja, de azok-

nak szelleme lerakódott ide szent örökségül, a nemzeti érzület kőszénrétege gyanánt, s él, és élni fog az időknek végeig. A „libertas“ rég kiment a forgalomból, s ágyúvá és haranggá leve, de az eszme, melyet képvisel, még mindig itt él a főiskola tanárainak és növendékeinek szívében... s hogy él és működik, világos bizonyossága az a 90 éves nagy öreg, kinek világhódító szelleme itt nyerte a törhetlen hazafiság legelső szikráját, itt próbálgatta először még a késő vénségben is csodált bűvös lelkének szárnyait... És hogy felejthetném ki a hazafias emlékek sorozatából régi dicsőségünk porladozó, de romjaiban is fenséges maradványát, a sárospataki várat, melynek minden köve csodás dolgokat tud beszélni az ifjú ember fogékony szívének. Századok választanak el bennünket azon időtől, midőn innen az utolsó Rákóczi kiköltözött, hogy a márványtengernek panaszolja el utolsó sóhaját, — és nekünk mégis úgy tetszik, mintha ma is itt élnének közöttünk, s valahányszor végig tekintünk a tisztos romokon, képzeletünk mindannyiszor benépesíti az ősi fejedelmi udvart vitézeivel, tudósaival, fenkölt lelkű asszonyával. És bárkik legyenek is urai az idők folyamán a fejedelmi várnak, hazafias emlékezetünk telekkönyvében mindig a Rákóciak neve és tulajdonjoga lesz feljegyezve. Igen, a sárospataki főiskola a maga ifjúságával nem feledheti el a Rákócziak nevét és hazaszeretét, hiszen az a főiskola a Rákócziak lelkének tövéről fakadt virág, s a virág magával hordja fájának illatát.

Ilyen légkörben, ilyen emlékek hódító varázsától körülvéve s egy minden ízében magyar tanári testület vezetése alatt nőttünk mi fel a hazaszeretetben, ettől lelkesítve munkálkodtunk eddig, s az itt kapott lánggal fogjuk utolsó leheletünkig híven és becsülettel szolgálni a hazát.

III.

Ha a munkásság az élet sója, ha a hazafiság ad a munkásságnak erkölcsi jellemet, akkor a vallásosság az, mely mindkettőnek magasabb megszentelődést kölcsönöz.

Akármit cselekesztek, az Isten nevében az Isten dicsőségére cselekedjétek, — erre a magas álláspontra kell helyezkedni minden igaz munkásnak, mert *erőnk forrását, boldogságunk szilárd alapját az a tudat képezi, hogy van egy mindeneket látó szem*, a mely figyelemmel kíséri minden lépésünket, tudomást vesz hűségünk, vagy hűtelenségünk felől s azt mondja az új-szövetség látnokával: látom a te dolgaidat és kinek-kinek megfizetek az ő érdeme szerint. Van egy jó atya, a ki aláhajlik a csüggedezőhöz és felemeli őt ezzel a biztatással: a kik az Urban bíznak, azoknak erejük megújul, és szárnyokkal magasra repülnek, mint saskeselyűk, futnak és nem fáradnak el, járnak és nem lankadnak meg. Van egy ítélő bíró, kinek széke ott van felállítva a lelkiismeretben, és ha ő azt mondja: *haszontalan szolga vagy* — az ellen nincsen felebbezés; míg ellenben, ha azt suttogja: *jól vagyon jámbor és hű szolgám* — ez a helyeslő nyilatkozat az életnek minden villámát elvezeti rólad.

Ebben látom én a vallásos hit csúcspontját, a honnan már bele lehet tekinteni az égbe és tiszta áttekintést tehetni a föld felett. És erre a vallásos hitre, erre az isteni félelemre szüksége van mindenkinek, a ki a földi élet napszámját magasabb erkölcsi szempontból ítéli meg, a ki öntudatával ottan-ottan számolni szokott. Hogy ezt a vallásos hitet, ezt az Isten-félelmet kötelessége ápolni az egyházzal karöltve minden iskolának, különösen pedig egy felekezeti tudományos intézetnek, az szintén nem szorúl bizonyításra, hiszen az már csak bizonyos egy-

szer, hogy az ember boldogságának kulcsa vallásos hitében van, hogy az Istenfélelem ad nemesebb ösztönt az életnek, mélységet a kedélynek, melegséget a szívnek; *az iskolának pedig ezekről nem szabad megfeledkeznie!*

Jól esik tanúságot tennünk arról, hogy mi éreztük ezt a melegséget, megkóstoltuk ezt a boldogságot itteni lakozásunk alatt. Mi nem mondhatjuk azt, a mit egy jelenkori író magáról mondott: „ha végigjárom gyermekkorom kertjét, úgy találom, hogy ebbe a kertbe az egyház egyetlen virágot sem ültetett.“ A mi kezünkől nem hiányzottak a vallásos érzés hervadatlan virágai, mi hallottuk a túlvilág oceánjának csendes moráját s a felnyitott mennyország fénysugáraiból kijutott lelkünknek. És ezeket a virágokat, ezeket a fénysugarakat a sárospataki főiskola vallásos jellemének és ennek a szent hajléknak köszönhetjük, a melybe mi minden vasárnap eljártunk. Abban a korban éltünk mi itt, midőn az egyháziasságra kedvező idők jártak, a vasárnap telt templomot talált, komoly tudományos férfiak nem szégyelték a Krisztus evangéliumát szárnypróbálgató ifjak erőtelen ajkairól hallani, s midőn az ünnepélyes alkalmakra ide tódult díszes közönséget látva, éber álmodozással rebegettük: Jó minékünk itt laknunk — e hely nem egyéb, mint Istennek háza, és a mennyországnak kapuja!

Ezt a vallásos ihletet, ezt az Isten háza iránti szerelmet vittük mi el innen magunkkal, s ez tett bennünket boldogokká az életnek minden körülményei között. Ennek az ételnek, ennek a lelki tápláléknak erejével megyünk tovább is, mint Illés, míg csak fel nem jutunk az Isten hegyére.

* * *

Ezeket jöttünk elmondani, ezekről kívánunk tanúságot tenni mi, kik Jeruzsálemben, Judeában, Samariá-

ban és a magyar földnek mindvégső határáig a sáros-pataki főiskola tanúi is vagyunk. Ne ütközzetek meg rajta, hogy mindezeket itt mondtuk el, hiszen a mi időnkben úgy volt az, hogy a főiskola minden öröme, minden dicsősége itt e szent falak között találta meg a maga viszhangját. Áldja meg Isten e testvéri viszonyt továbbra nézve is!

És ti, kik ezen Jákob kútjának, a főiskolának közelében laktok, tiszteljétek ezt a szent forrást, melyben az igazi protestantizmus vize csergedez, és merítsetek belőle ti is vallásos és hazafias szellemet. Sorakozzatok az Istenség szárnyainak árnyéka alá, hogy az egyháznak láthatárán sötétlő *fekete pontok* találjanak bennünket egymás oldala mellett, s vigyázzunk, hogy valamikép a pokol kapui győzedelmet ne vehessenek protestáns egyházunkon!

Nemes ifjúság, életünk letűnt tavasz-korának drága örököse! Engedjétek meg, hogy elfoglaltuk egy napra helyeteket. Csak a helyet foglaltuk el, az ifjú-korra már nem tartunk számot. Tiétek az, de tiétek az a főiskola is, a melyhez mi most tisztelegni jöttünk. Ne irigyeljétek tőlünk egy napra az „*alma mater*“ édes mosolyát; ezt is csak egy napra foglaljuk le tőletek. Aztán itt hagyjuk ismét nektek szívének minden kincsével, szellemének minden gazdagságával, legyetek hívek hozzá mind halálig, s mondjátok a lelkesedés hangján: *ha elfelejtenélek téged Jeruzsálem, felejtsem el engem az én jobb kezem!*

Neked pedig dicső anyánk, dobbanjon magasra szíved, simúljanak el százados redőid, légy ifjúvá értünk, kik általad megifjodni kívánunk, s örülj velünk a viszontlátásra, és talán az örök búcsúzásra. Lebegjen feletted az Úrnak áldó szelleme, Légy nagygyá és dicsővé fiaidban. Ámen.

Az isteni tiszteletet az egyházi beszédhez méltó utó ima, áldás és gyülekezeti ének rekesztette be. A kik szerencsések lehettek a gyöngélgedő szónok minden szavát hallani, azok lelkökben megelégtetve s a főiskola iránti érzelmeiktől átmelegítetve távoztak az Isten házának tornácaiból. A „25-ösök“ innen sem vonúlhatak ki egy-egy forró sóhajtás nélkül, s míg szemeik búcsúzó tekintetet vetettek a hatalmas boltívekre, ajkaiik mintha az egyházi beszéd ama memento-ját rebegték volna: „*talán utóljára!*“

A gyülekezet egy része tovább is az ünneplő csapattal tartott s vonúlt a főiskola felé, fel annak u. n. *imatermébe*, hogy a továbbiakban is részes legyen. A tanári kar, a tanuló ifjúság érettebb fele s a városi intelligencia egy része, szinte kötelességet vélt teljesíteni a részvételnek majdnem tüntető nyilvánítása által, a mi — miért ne mondanók meg? — az ünnep-napnak egyik legbecsesebb emléke marad a „25-ösök“ szívében.

A már lefolyt isteni tisztelet után mit akar vajjon ebben a szűkebb templomban ez a fáradhatatlan csapat? Ezt a kérdést lehetett leolvasni a közönség arcáról. Hát hála-áldozatot akart gyűjtani azon az oltáron, a melyen annyiszor lobogtatta ifjúkori lelkesedésének lángjait s emlékezni kívánt itt is, ezen a reá nézve gyönyörűséges, szép és kies helyen. Ugy volt tervezve a szűkebb bizottság által s azt határozták az ismerkedési estélyen az összes pályatársak, hogy a főiskolai imateremben énekelni, imádkozni és emlékezni olyan tartozás, a melyet nem lehet magunknak elengednünk.

Kár is lett volna!

Az idő által megrongált orgonánál itt is *Laky József* ungvári tanító ült s az ő orgonázása és vezetése mellett buzgón énekeltük nemcsak a „25-ösök“, de az egész gyülekezet a 37-ik dicséret két első versét, a prot.

ünnepélyeknek ezt az egyházi himnuszát, a mit *Radácsi György* theol. tanárnak programmszerűleg kikötött imája követett eképen :

* * *

Itt is keresni, itt is imádni kívánunk Téged, Te mindenütt jelenvaló, bölcs és nagy Isten !

Áhítózott lelkünk e nap és ez óra után, — e szent falak látásaért is, mint a szomjúhozó szarvas a vízre. Megengedte nekünk a te végéremehetetlen kegyelmed, hogy beteljesedjék lelkünknek édes reménysége s szép emlékekben nem szegény szíveink összedoboghassanak e körül a te századok viharait látott oltárod körül. Légy áldva mi tőlünk ezért a te kibeszélhetetlen jóságodért !

Kit is áldanánk, kit is dicsőítenénk oh kegyelemnek Istene, ha nem Téged, ha nem a te elfogyhatatlan jóságodat lelkünknek e drága vasárnapján ? !

Mindent, a mink van : — mellünkben az életet, ajkunkon a szót, keblünkben a jónak ösztönét s a rossznak félelmét ; — az ifjúkor hitegető álmait, a férfikor erejét s acélozó küzdelmeit — mind, mind neked köszönhetjük Te megfoghatatlan, Te édes, jó Atya !

Elismerjük, mély alázattal ismerjük el, hogy a te gondviselésed vigyázott reánk a szülői szeretet őrszemeiben ; tudjuk és valljuk, hogy a Te segítő kezed támogatása nélkül elhullottunk volna az élet hajnalán s leked sugalma nélkül át nem lábolhattunk volna az ifjúkor ezer csábításain.

Férfi szívvel és férfi hittel teszünk előtted vallást, hogy Te voltál a mi vezérünk gyermekségünkől fogva.

Te vezérelted úgy a sorsunk intézésével megbizottakat, hogy megkinálják lelkünket az élő vizeknek e helyen fakadó tiszta forrásából is, hogy megvilágosodjék rajtunk a te szentséged képe. Oh legyenek áldva mindnyájan,

legyenek áldva még haló porukban is azok, a kik meg tudták érteni a te isteni figyelmeztetésedet!

Ma, a férfi kor delén, az élet súlyával vállainkon, az emberek által ütött sebekkel szíveinken; — ma, itt a felemelő emlékek édes terhe alatt, — csak egyet értünk, csak egyet tudunk, — azt, hogy hálával vagyunk adósok neked, Te mindenható Isten, azért a jóságodért is, hogy mi ülhettünk itt a bölcsek lábainál és ehettünk itt a tudás fájának gyümölcseiből. Óh legyenek áldva mindnyájan, legyenek áldva még haló porukban is, a kik bölcs elmével s meleg szívvel készítettek itt bennünket az élet harcára.

Itt állunk előtted Atyánk, itt vannak velünk lélekben azok is, a kik nem jöhettek el e szent ház falai közé. Itt állunk, mint tanubizonyások ez intézet multja mellett. . . . Oh vizsgálj meg bennünket és lásd meg, hogy miképen sáfárcodtunk az itt reánk bizott talentumokkal. És ha van valami bensőnkben, a mi nem egyezik szent tetszésseddel, oh teremtsd át azt is e mi édes nevelő anyánk javára! Annak a szeretetnek tüzevel, a mely ma lelkünket beragyogja, égess el rólunk minden salakot, hogy közülünk senki soha méltatlannak ne találtassék. Áldd meg, oh ezerszer áldd meg érettünk is, e százados főiskolát s terjeszd életét újabb századokra s dicsőítsd meg ennek jövődjében a te mindenható hatalmat.

Állíts élére időről-időre bölcs kormányzókat, a kik, ha úgy kellene, egyik kezökben építő kanállal, a másikban fegyverrel álljanak ennek kőfalain s megvédelmezzék ezt a pokol kapui ellen is — a te segedelmed mellett.

Áldd meg ezután is mind az időknek végeig hivatásukért lelkesülő s a tudomány fáklyájával világoskodó tanítókkal; áldd meg a tudás áldásaiért epekedő s hálás szívű tanítványokkal.

Áldj meg mindnyájunkat az élet további küzdelmeihez szükséges lelki-testi erővel.

Áldd meg mindazokat is, a kik a te kegyelmednek e reánk nézve feledhetetlen órájában együtt éreznek és együtt lelkesednek velünk. Áldd meg őket a te áldásaidnak kettős mértékével. A Jézusért kérünk. Ámen.

* * *

Ez imára, a mely — a körülmények szerint — a két templomi ünnepély összekötő kapcsolata s az utóbbinak mintegy igazolása is kívánt lenni, — egy üdvözlő beszéd következett volna a pályatársak egyik előkelő tagjától, a mely azonban — elmaradt. Ez lett volna pedig az egész ünnepélyeskedés magyarázata, önmagunknak, saját multunknak s jelenünknek önmagunk s a velünk ünneplők előtt való bemutatása, egyúttal kegyeletos emlékezés is azokra, a kiket közülünk az élet vihara a temető kertekbe sodort. E beszédből derült volna ki, hogy a kik 1859—60-ban 135-en végezték a gimnázium első osztályát, s 1863—64-ben 115-en léptek az u. n. felgimnáziumba, azok 1866—67 végén már csak 56-an állottak az érettségi vizsga mértéke alá s 9-en minden tantárgyból kitűnőeknek bizonyultak és sokan voltak aránylag, a kik igen jók voltak a jók között, úgy hogy az egész osztályt sokáig nem tudták annak szerető tanára elfelejteni. Ez a beszéd szórta volna az elismerés virágait az elhunyt tanárok sírhalmaira is — ha el nem marad. De elmaradt s csorba esett miatta magán a különben szép ünnepélyen is, mert a közönség, a mely részben tájékozódva volt a programról, — nem érezte magát a többi program-pontok által kellően kárpótolva s tájékozódva.

A harmadik pont kimaradván, következnie kellett a negyediknek. *Czövek János*, komorói lelkész megnyerő férfias alakja tűnt fel a szószéken, ki az ő kedves bariton hangján olvasta fel egyik pályatársunknak, *Kovács Zsigmond* kassai számfejtőnek, a már koszorúra is érdemesített írónak, a következő hangulatos költeményét:

Huszonöt év után.

Együtt vagyunk hát, újra együtt!

A rég várt perc elérkezett.

Sok év után ím' összegyűltünk,

Hogy fogjunk egymással kezét.

Mert rég volt az, rég, a mikor mi

Itt jártunk e vén iskolába!...

Térj vissza kissé és vidíts fel,

Ifjú korunk édes világa!

Hány éve is már, hogy leráztuk

A port, mely itten ránk ragadt?

Hány éve, hogy „megérve“ szélylyel

Szóródtunk a tág ég alatt?

Oh, egy negyedszázad repült el

Azóta már, csendben lejárva...

Térj vissza térj, s vidíts fel újból,

Ifjú korunk édes világa!

Eljöttünk el, hogy lássuk egymást,

Kik egykor együtt törteténk;

Itt e falak közt járva, a múlt

Oly csábosan mosolyg felénk.

Eszünkbe jut minden: szívünknek

Legkedveltebb reménye, vágya...

Térj vissza, térj, s vidíts ma is fel,

Ifjú korunk édes világa!

*Szétszóródtunk, szét erre, arra,
 Kik itt vagyunk mindannyian.
 Sorsunk úgy hozta: ez borúsan
 Fusson pályát, az meg vigán.
 De bármiképen folyt is éltünk,
 Oly kedves a múlt, mely lejára...
 Térj vissza még, oh térj, s vidíts fel,
 Ifjú korunk édes világa!*

*Ki tudja, hogy ha össze többé
 Jövünk-e még?... nem, nem hiszem!
 Lejár az élet, — s úgy lehet, ki
 Ma él még: holnap elpihen.
 De a még élünk, szent gyönyörrel
 Emlékezzünk e nap sorára.
 S vidítsa fel szívünk' lezajlott
 Ifjú korunk édes világa!*

* * *

A szerző és felolvasó egyaránt szíves éljenekkel lőn jutalmazva, a miknek elhangzása után újra megzendült az orgona, most már a *Pásztor Sámuel*, ének- és zenetanár ujjai alatt és az egész ünneplő közönség fenállva énekelte el a himnuszot. Annyi bensőség, olyan mély meghatottság nyilatkozott ebben a nemzeti imádságban, hogy kár volt e jelenetet nem látni és nem hallani azoknak, a kik nem merik, vagy nem akarják a Parainesis írójának ezt az ihletett alkotását templomaikba bebocsátani.

A csattanós záradék után a „25-ösök“ a főiskola gyűjteményeit keresték fel. Előbb a legközelebb eső természetrajzi múzeumot, majd a nagy könyvtárt, a szépészeti és műrégészeti gyűjteményt, hol azoknak őrei voltak szívesek kalauzokúl szerepelni. Egyeseket az őszálatok

csontjai, a természetrajzi oktatás újabb eszközei, másokat az ásványok, csigák, rovarok, madarak s a spirituszban őrzött különlegességek vonzottak; némelyek tudni akarták a lengyel biblia, vagy a guttenbergi könyvnyomda első termékének értékét, a könyvek számát, az érmek mennyiségét; a hölgyek kivált a Lorántfy Zsuzsánna hímezéseiben, a képek, szobrok szépségeiben stb. lelték gyönyörűségüket. Röptiben ugyan, de lehetőleg mindent látni és élvezni igyekezett mindenki . . . „*talán utoljára!* . . .“ Azzal az édes tudattal hagytak el minden látogatott helyet, hogy az elfolyt esztendőket bölcsen fel tudták használni az arra hívatott tényezők az „Alma Mater“ tisztességére.

Az idő túl volt már a délponton, a nap izzó sugarakkal lövelt a földre s egyesek örömet kerestek ellene menedéket a főiskolai kert lombjai alatt, hol a Horváth, testvérek emléksobrát s a torna-csarnokot is megsemmisíthették. Némelyek az ifjúsági kórházat, mások a tantermeket stb. látogatták s mire az egy óra közelgetett mindenki szívesen vette útját az új épület emeletén (a régi paradicsom-soron) levő nagy tanácsterem felé, a mely fennállása óta most volt először vendéglátó helylyé átalakítva. A főiskola közigazgatóját s volt gimnáziumi tanáraikat az ünneplők kérték vendégeikül, a kiken felül többen készségesen vállalkoztak a 2 frtos ebédjegy megváltására, miért is csak ez a nagyon is komoly hivatású hely fogadhatta be a dísz-ebéd közönségét.

Két asztalsornál telepedett le a 68 főből álló társaság. Az u. n. főasztalnál a hölgyek (számszerint 6-an), a főiskolai tanárok és néhány „huszonötös“, a másiknál szintén vegyesen: tanárok és huszonötösök. A hangulat derült volt már a leves előtt is, s azzá lett aztán még inkább, a mint az ételek sora következett és a pohárkö-

szöntők árja is megindult. Ez utóbbihoz *Dezső Lajos* tanítóképezdei igazgató szolgáltatta a nyitányt. A főiskola szellemét méltatta, a melynek az ád különös értéket, hogy erejét, hatalmát túlnyomóan a szegények gyermekein mutatja meg, a kunyhók szülőtteiből formálván a hazának és egyháznak rendíthetetlen oszlopembereket. E szellem fenmaradásáért, dicsőségéért s ennek főképviselőiért a főiskola régibb előjáróinak emlékeért, a mostaniaknak hosszú életeért s üdvös hatásuk tartósságaért emelte poharát. Hangzott az éljen s még csengett a pohár, a mikor *Fekete Márton*, mint provocalt, folytatni kezdte a provocatiót és *Ruszkay Gyula* jánosi lelkészhez szállván, az ebédlő társaság mély és fokozódó figyelme között azokról emlékezett, a kiknek a főiskola dicsőségéből a munka küzdelme és verejtéke jut, a gyémánt-köszörűsökről, a kik a durva anyagot kincseket érő drága kövekké alakítják, a főiskola összes tanáraitól, a kiknek az a szép örökség jutott, hogy e százados intézet szellemét — híven a szent hagyományokhoz — plántálhassák át az új és újabb nemzedékek lelkébe. Több volt ez, mint pohárköszöntő: elismerés, hódolat volt ez és pedig oly férfiú részéről, a ki maga is tudja a munka becsét, mert nem iszonyodik annak verejtékeitől sem, s jogosítva van a tudomány embereinek értékét is mérlegelni. A tetszés-zaj ismételt nyilvánulásain kívül az igazolta főleg a pohárköszöntő mély hatását, hogy *Mitrovics Gyula*, akadémiai és közigazgató vette fel a szót, s oly hévvel, annyi bensőséggel üdvözölte az ünneplő csapatot, a főiskolának hálás tanítványait, hogy szinte önmagát multa felül lelkének olvasztó tüzével. Könnyűnek, gyönyörúségesnek vallotta a tanári hivatal ígáját, ha annak nem marad el ilyen jutalma, mint a minőt a „25-ösök“ hoztak a sárospataki tanároknak... Majd kérte az ünneplőket, hogy zárják

szívökbe továbbra is az Alma Mater képét, s legyenek annak jó és rossz napokban rendíthetetlen hívei azokban a különböző, de tisztos hivatású körökben, a hová egyen-egyen a gondviselés jó tetszése által állítottak. A feltörő éljenekbe a hivatlanul megjelent zenekar is belevegyítette a maga üdvözlését, s bizony senkinek sem jutott eszébe, hogy a zöld asztal és a cigány-zene között milyen óriási a közbevetetés.

Közben új és új ételek következtek, folyt a Hegyalja leve, hogy ne folyt volna hát a felmelegült szívek ömledézése?! *Ruszkay Gyula* a mi volt tanárainkról emlékezett. Előtte — mint mondá — egyházi beszédének írásakor is concret példák állottak. A bölcs szigorúságot ő *Orbán Józsefben* és *Soltész Ferenchen*, a hazafias szellemet *Tarnóczy Tivadarban*, a vallásos ihletet *Mitrovics Gyulában* látta maga előtt . . . Ezekért s az általok képviselt szellemért vele együtt az egész társaság lelkesülten áldomásozott. E beszédre *Orbán József*, a veterán tanár adta meg a méltó feleletet, emlékeztén a multakról a jelenért, a régibb és újabb tanári teendőkről, a tanítványokról s ezek között a 25-ösökről, a kiknek sorsára — el kell ismernünk százszor és ezerszer is — neki jelentékeny befolyása volt. A volt tanítványok nem is késtek tüntetni az ő egykori kedves tanárunk mellett. Majd *Mikecz János*, Szabolcsmegye főjegyzője, volt országos képviselő, nagy figyelemmel hallgatott, kedvesen ömlő beszédben éltette a hölgyeket, a kik erősebbek a férflaknál, mert megtudják szelidíteni a férfit is és többet, nyugodtabban tudnak túrni, mint az erejükre büszke férfiak stb. Egész kis apotheosis volt ez, a női erények apotheosisa, s hálás is volt érte a közönség. Kevéssel utána *Terestényi Dániel*, n.-szöllősi albiró a szintén jelenvolt *Dr Lengyel Endrét*, mint olyat éltette, a kinek jó része van abban, hogy mi

ép-testtel és lélekkel jutottunk el a 25 éves évfordulóra; mert ő volt a mi ifjúkori betegségeinknek hűségese orvos. Azután egyes „25-ösökre“ került a sor; megszólalt a humor s csak úgy zengett a jókedvtől a tágas terem minden szöglete, annyira, hogy a zenekar alig tudott magának egy-egy tüzes nótával tért foglalni az ünneplők szívében. Már magasan csapkodott a jókedv hulláma, mikor *Dr Borsos Endre*, szántói orvos feláll és maradandó emléket kívánván állítani e nap örömeinek, a tanári kar éltetése közben 50 frtot ajánlott fel a tanári nyugdíjintézetre, majd ívet nyitott s a gyűjtés eredménye még kétszer 50 frt, összesen tehát 150 frt lett. Ha csekélyebb volna is az összeg, sokat erővé tenné az a nemes indulat, a mely létrehozta. A hangulatot alig jellemezheti valami jobban, mint az, hogy *Szabó Pál*, keszthelyi ügyvéd rendkívül komolyan kezdte követelni, hogy ezentúl minden ötödik évben gyülekezzünk össze, s csaknem esküt tett, hogy ha senki nem tartana is vele, *ő maga is kész összegyülekezni!*.. *Török Miklós*, szathmári törvényszéki bíró elmésen mutatta fel, hogy mennyi minden kitelik a 25-ösökből, azoknak sokoldalú hivatása szerint. Akadt olyan is a 25-ösök között, a ki beszámolt a kis csapatnak egy jellemző virtusával (a mit az ismerkedési estélyen állapítottak meg), azzal t. i., hogy a 45 pályatárs mind feleséges ember s együtt véve 143 gyermeknek atyja, sőt egy közülök már nagyapába hajló. Ezért a 143 gyermekért, ezek szerencsés jövőjeért s azért, hogy ezek szintén szeretettel csüggjenek majd a sárospataki főiskolán — ezért is szívesen üritettünk egy áldomás pohárt.

Sor került aztán az időközben érkezett sürgönyökre is. *Báthy Barna* Nyiregyházáról, *Fekete László* Mező-Kövesdről, *Felméry Mózes*, tanár Székely-Udvarhelyről, *Lenkey*

Lajos Tornallyáról, Sárkány Gábor tanár Munkácsról, *Soós Pál*, ügyvéd Csongrád-Szentesről, *Szóráth János*, ügyvéd Szobránczról — mind meleg hangon kívántak áldást az együtt ünneplőkre s kemény okokkal mentegették kénytelen elmaradásukat.

Majd felcsendült a dal, jött a fekete kávé s a társaság egy része ünni kezdte a hosszú ülést és mozgó-zajló képe támadt a teremnek, a melybe aztán a zenekar is befészkelte magát és húzta, csaknem a fülébe húzta egyeseknek, a mint talán épen 25 év előtt. . . A folyosó megtelt kíváncsi közönséggel, apró diákokkal, a kik előre izlelték képzeletben az ő majdani találkozásuknak édességeit.

A jól sikerült disz-ebéd után egyesek látogatásokat tettek régi ismerősöknél, volt tanáraiknál, szerető barátoknál, mások merengtek a főiskola átváltozásai felett vagy pihentek az estvéli ünnepély elé.

A véletlen úgy hozta, hogy a főiskolai ifjúság épen e nap estvéjén ünnepelte *Kossuth Lajost*, az egykori pataki jogászt, a 90 éves nagy hontalant. Lobogó fáklyák fényénél, harsogó éljenek között vonult ki 7 órakor a főiskola udvaráról és a kivilágított ház-sorok között ahoz a házhoz zarándokolt, a hol egykor a Kövy által „ország-háborítónak jósolt „jurista“ lakott. A „25-ösök“ gyönyörködni kívántak az önzetlen lelkek emez áldozatában és csoportosan vonultak velök a célpont felé (a 25-ösök feleségei a *Katona György* szép emeletes házából nézték a menetet), a hol az ifjú szónokok tüzeiben, az énekkar hazafias dalaiban letűnt szép koruknak emlékeit látták megelevenedni. „Beh szép is vagy ó arany ifjúság!“ — hangzott a szívbéli kritika — s tehettek e másként, mint úgy, a hogy a lélek hajtotta őket, t. i. belevegyültek az ezerek énekébe és fujták — akár csak hajdan — hogy

»Balsors a kit régen tép,
Hozz rá víg esztendőt!«

Erről az útcái ünnepélyről, a melyet a fáklyafény és füst igézetessé varázsolt — a *Végh Bertalan* sárospataki ügyvéd vendégszerető házához vonultak a „25-ösök, hogy a napi rend utolsó pontjának is megfeleljenek. Alföldi atyánkfiai csak úgy sziszegtek az útcái kövezet kérlelhetetlensége miatt s váltig vitatták, hogy a kő is olyan itt, mint az ifjúság, — nem fog ki rajta az idő!

Dehát hogy is lesz az? Az a régen olyan csendes, visszavonult, diák-bohóságainkat csak nevéről ismerő pályatársunk miként adhatta a fejét arra, hogy minket vendégeiül fogadjon?! . . . Ilyen tűnődések között nyitogatunk be annak a csinos háznak udvarába, a mely a főiskolával szemben, a Bodrog partján, ama bizonyos híres *Kofa* rozzant viskója helyén, még diák korunkban emelkedett, a mely egy ideig — „mint cukrász-üzlet“ tanúja volt a mi első kísérleteinknek a gaavallérkodás tudományából. És ime úri fény, izlés, drága terhüktől roska-dozó, virágokkal díszített asztalok s mosolygó jó barát fogadják az érkezőket. „Végén csattan az ostor“ — gondolják magukban s majd mondják is aztán, a mint a nagy vendégség alatt a nyelv oldódni kezd s a szív kitágul. Igazan sikerült záradéka volt ez a változatokban gazdag egy napos ünnepnek! Négy szem közti, bizodalmas együtt-lét, feszélyező tanúk nélkül, a baráti szív édes áradozásaival, dallal, zenével . . . néhány örökre emlékezetes bűvös-bájos óra az „ezeregy éj“ mesés világából. . . Ki tudná ezt híven lefesteni? . . . A régi kartagok rágyújtottak a régi nótákra, apró bűneink s apróbb ére nyeink versben és prózában mind megtalálták tolmácsait, az elme, a kedély gazdagon szórta sziporkáit, az idő pedig futott repült s nem a 25-ösökön mult, hogy meg nem állították annak rohanó kerekét. Határozattá lett, hogy 10 év mulva összesereglenek újra és senkinek

sem szabad a most megjelentek közül elmaradni s évenként szeptember 25-én mindenki köteles magáról hírt adni az osztály egykori vezérének, *Radácsi György* sárospataki tanárnak.

Bizony nehéz volt e bűvös körből kibontakozni; dehát a kerék vágásnak is vége szakad a tengernél. Egyesek hallani kezdték a köteleesség tengerének morajlását s búcsúzáshoz fogtak. És a víg fiúk egyszerre csendes emberekké változtak át . . . a búcsúzó ajkán is elhalt a szó. Volt a ki csak ennyit tudott mondani: „Szervusztok fiúk!” — de mondta ezt aztán annyi bensőséggel, hogy a fiúknak „könye csordult rája.” Aztán felhangzott az ifjúkori búcsú-ének:

»Kezembe van már az úti levelem,
Nem diák már Patakon az én nevem,
Sok viz lefoly még addig a Bodrogon,
Mig engemet lát valaki Patakon!«

Alig tudtak e daltól szabadúlni, ebbe fojtották be a búcsúzásnak minden keserűségét.

A kakas elkukirikolta már az éjfélt régen, s a búcsujelenetek egyre ismétlődtek, s a gazda lelke boldog volt, hogy látta 25 év multán az ő pályatársait egymáson csüngeneni a szeretet melegével. Mikor aztán egymás karjai közül kibontakoztak s künn az utcán a világossággal küzködő homályban előtök állt ismét a „vén collegium“, ettől is elbúcsúztak egy mély sóhajtással, egy „Isten áldjon“-nal . . . „*talán utóljára!*“

Néhány tagja a társaságnak meglátogatta a „*Kossuth-alap*“ javára rendezett ifjúsági táncmulatságot is, s volt a ki oda állt a csárdásban tomboló diákok közé is és rúgta tőzzel, ruganyos tagokkal, akár csak 25 év előtt! Fenékgig üritette a pohárt! A hétfő reggeli vonatok elvitték aztán a pályatársak nagyobb részét, a kiknek a milyen

nehéz volt egymásra ismerniök érkezésükkor, épen oly fájdalmas volt egymástól elszakadniok távozásukkor . . . A kik itt maradtak, mint csüggedt madarak huzódtak ki a temető szomorú birodalmába, hogy ott a többiek nevében is áldozzanak egy-egy könnyel, egy-egy áldó szóval porladozó tanáraik sírhalmai felett.

Azután elment ez az utó-csapat is s csak jó emlékek maradt itt édes mindnyájuknak . . . Az Isten áldja, óvja őket s övéiket! Az Isten hozza őket 10 év múlva hiánytalanul, sőt megszaporodva!

A sárospataki főiskola pedig lásson falai között új meg új csapatokat a régi hű fiak közül, a kik vigyék, hordják ennek jó hírét, nevét és beszéljenek róla a késő századokig. Nagy érdekek kívánják, hogy ez így legyen! . . .

* * *

Álljon itt végül azok névsora, a kik 1892. szept. 25-dikét a sárospataki főiskolára nézve feledhetetlen ünneppá varázsolták:

Bakó Károly ref. lelkész, Gyulaháza (Szabolcsm.); Batta György ref. lelkész, Simoni (Gömörm.); Beszterczey Gyula postatiszt, S.-a.-Ujhely (Zemplénm.); Dr. Borsos Endre körorvos, Abaúj-Szántó (Abaúj.), Csépe Péter ref. lelkész, Ricse (Szathmárm.), Csizmadia Jenő ref. lelkész Bánhorvát (Borsodm.), Czike Ferencz ref. lelkész, T.-Ladány (Szabolcsm.), Czövek János ref. lelkész, Komoró (Szabolcsm.), Dezső Lajos állami tanító képezdei igazgató, Sárospatak (Zemplénm.), Dúcs György ref. lelkész, Beszterec (Szabolcsm.), Évva Pál Tisza-szabályozási felügyelő, Leányvár (Szabolcsm.), Fekesházy Miklós ügyvéd, Cseppely (Ungm.), Fekete Márton a Kőrös-Tisza-Marosközi ármentesítő és belvíz-szabályozó társulat főigazgatója, Szentés (Csongrádm.), Fúzy János ref.

lelkész, Gönc (Abaújm.), Gyarmathy Soma ref. lelkész, Bodzás-Ujlak (Zemplénm.), Pálóczi Horváth Lajos törvénytudós bíró, Beregszász (Bereg.), Katona György nyugalmazott mérnök, Sárospatak (Zemplénm.), Kovács Zsigmond városi számfejtő, Kassa (Abaújm.), Láczy Gyula nyug. m. kir. csendőr-százados, Gyüre (Szabolcs.), Laky József ref. tanító, Ungvár (Ungm.), Mikecz Gyula vármegyei főszámvevő, Nyiregyháza (Szabolcs.), Mikecz János vármegyei főjegyző, Nyiregyháza (Szabolcs.), Némethy Gábor ügyvéd Kassa (Abaújm.), Nyiri Gyula ref. lelkész, Rápoly (Szathmár.), Onda Márton ref. tanító, Petrahó (Zemplénm.), Pataky Imre ref. lelkész, Beregszász-Végardó (Bereg.), Radácsi György theol. tanár, Sárospatak (Zemplénm.), Réthy Kálmán ügyvéd, Berettyó-Ujfalu, (Biharm.) Ruzsák Gyula ref. lelkész, Jánosi (Gömör.), Soltész Gyula* ref. lelkész, Kis-Ráska (Zemplénm.), Somogyi Bertalan* ügyvéd, Király-Helmech (Zemplénm.), Szabó Albert kir. pénzügyigazgató, Beregszász (Bereg.). Szabó Pál* ügyvéd, Keszthely (Zalam.), Szalay Miklós ügyvéd Kun-Majsa (Pestm.), Szűk Ödön ellenőr, Király-Helmech (Zemplénm.), Terestényi Dániel albíró, N.-Szöllős (Ugocsam.), Tóth Albert ref. lelkész, T.-Németi (Abaújm.), Tóth János ref. tanító, Mándok (Szabolcs.), Török Miklós* kir. törvénytudós bíró, Szathmár-Németi (Szathmár.), Ujj János ref. lelkész, Korlát (Abaújm.), Ujlaki János ref. lelkész Lasztomér (Zemplénm.), Uszkay Károly bírósági végrehajtó, Fehér-Gyarmat (Szathmár.), Vargha Lőrinc ügyvéd, Beregszász (Bereg.), Végh Bertalan ügyvéd, Sárospatak (Zemplénm.), Vitányi Bertalan ügyvéd, Szerencs, (Zemplénm.). Összesen 45-en.

* * *

* A csillaggal jelöltek feleségeikkel együtt jelentek meg.

Tájékoztatásúl.

Az alkalmi fényképen, felülről kezdve s balról jobbra haladva, a következő osztálytársak képei láthatók:

- I. sor: Onda Márton, Tóth János, Cziike Ferenc, Tóth Albert, Dr. Borsos Endre, Czövek János, Fúzy János, Bakó Károly, Gyarmathy Soma, Szabó Pál, Mikecz Gyula.
- II. sor: Szalay Miklós, Csépké Péter, Uszkay Károly, Csizmadia Jenő, Terestényi Dániel, Ujj János, Szabó Albert, Pataky Imre, Soltész Gyula, Ujlaky János, Nyiri Gyula.
- III. sor: Katona György, Dezső Lajos, Fekete Márton, Radácsi György, *Tarnóczy Tivadar*, *Soltész Ferenc*, *Orbán József*, Horváth Lajos, Réthy Kálmán, Láczy Gyula, Végh Bertalan.
- IV. sor: Évva Pál, Szük Ödön, Némethy Gábor, Mikecz János, Dúcs György, Vitányi Bertalan, Török Miklós, Ruszkay Gyula, Laky József, Beszterczey Gyula.
- V. sor: Batta György, Kovács Zsigmond, Somogyi Bertalan, Fekésházy Miklós.

